

MONTENEGRIN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 7. 2023. Issue 1.

CIP - Каталогизacija y publikaciji
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње
COBISS.CG-ID 32743952

ISSN 2536-5592

Publisher: Center for Geopolitical Studies

Center for Geopolitical Studies

Časopis *Montenegrin Journal for Social Sciences* upisan je u evidenciju
medija, Ministarstva kulture Crne Gore pod rednim brojem 782.

MJSS

MONTENEGRIN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 7. 2023. Issue 1. Podgorica, June 2023.

Publishing this issue of MJSS was supported by the
Ministry of Science of Montenegro

Editor in Chief: Adnan Prekić

Editors: Živko Andrijašević, Dragutin Papović, Ivan Tepavčević

International editorial board: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA; Srdja Pavlovic, University of Alberta, CANADA.

Montenegrin Journal for Social Sciences is indexed in: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index; Slavic Humanities Index.

Proofreading and lecture in English: Danijela Milićević

Proofreading and lecture in Montenegrin: Miodarka Tepavčević

Address: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Montenegro;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ac.me

Prepress and print: Pro file – Podgorica

Circulation: 100 copies

Volume 7. 2023. Issue 1. Podgorica, June 2023.

CONTENTS:

FROM DEMOCRATIC TO REAL SOCIALISM: THE YUGOSLAV-SOVIET
IDEOLOGICAL DISPUTE AND ITS RESULTS

Petar ZARKOVIC, Milivoj BESLIN..... p.9.

UNITED NATIONS CONVENTION ON THE RIGHTS OF PERSONS WITH
DISABILITIES IN TIMES OF CRISIS, WITH SPECIAL FOCUS ON THE SITUATION
IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Sabira GADZO-SASIC..... p.35.

MONTENEGRO IN THE SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS AFTER 2006

Milan SCEKIC..... p.49.

DECONSTRUCTION OF THE INTERCULTURAL TRIANGLE (IDENTITY -
MULTICULTURALITY - INTERACTION)

Muedib SAHINOVIC..... p.67.

THE APPEARANCE OF AN IMPORTANT BOOK - Book review: Montenegrin
dynasties lexicon

Ivan TEPAVCEVIC..... p.85.

FAILED ATTEMPT– Book review: Martin Previšić, Goli otok

Milan SCEKIC..... p.89.

RE-EXAMINATION OF TRADITIONAL HISTORICAL NARRATIVES – Book review:
Hannes Grandits, The end of Ottoman rule in Bosnia

Adnan PREKIC..... p.97.

FROM CETNJE TO ISTANBUL - THE FATE OF A NATION AT THE TURN OF THE
CENTURIES - Book review: Jovan Muhadinović, Ottoman Embassy and Muslims
of Montenegro

Admir ADROVIC..... p.101.

FROM STAGNATION TO PROGRESS – Book review: Oded Galor, Humanity's
Journey: The Origins of Wealth and Inequality

Milan SCEKIC..... p.107.

IN MEMORIAM: NOVAK KILIBARDA (1934–2023)

Novica VUJOVIC..... p.113.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS..... p.119.

Glavni i odgovorni urednik: Adnan Prekić

Urednici: Živko Andrijašević, Dragutin Papović, Ivan Tepavčević

Međunarodni uređivački odbor: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA; Srđa Pavlović, University of Alberta, KANADA.

Montenegrin Journal for Social Sciences indeksira se u sljedećim naučnim bazama: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index; Slavic Humanities Index.

Lektura i korektura na engleskom: Danijela Milićević

Lektura i korektura na crnogorskom: Miodarka Tepavčević

Adresa: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Crna Gora;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ac.me

Priprema i štampa: Pro file – Podgorica

Tiraž: 100 primjeraka

Volume 7. 2023. Issue 1. Podgorica, Jun 2023.

SADRŽAJ:

OD DEMOKRATSKOG DO REALNOG SOCIJALIZMA: JUGOSLOVENSKO-SOVJETSKI IDEOLOŠKI SPOR I NJEGOVI REZULTATI

Petar ŽARKOVIĆ, Milivoj BEŠLIN..... str.9.

UN KONVENCIJA O PRAVIMA OSOBA S INVALIDITETOM U VREMENU KRIZA SA POSEBNIM FOKUSOM NA SITUACIJU U BOSNI I HERCEGOVINI

Sabira GADŽO ŠAŠIĆ..... str.35.

CRNA GORA U UDŽBENICIMA POZNAVANJA DRUŠTVA NAKON 2006. GODINE

Milan ŠČEKIĆ..... str.49.

DEKONSTRUKCIJA INTERKULTURALNOG TRIANGLA - (IDENTITET – MULTIKULTURALNOST – INTERAKCIJA)

Muedib SAHINOVIĆ..... str.67.

POJAVA ZNAČAJNE KNJIGE - Prikaz knjige: Leksikon crnogorskih dinastija

Ivan TEPAVČEVIĆ..... str.85.

NEUSPIO POKUŠAJ - Prikaz knjige: Martin Previšić, Goli otok

Milan ŠČEKIĆ.....str.89.

PREISPITIVANJE TRADICIONALNIH ISTORIJSKIH NARATIVA - Prikaz knjige: Hannes Grandits, Kraj osmanske vladavine u Bosni

Adnan PREKIĆ..... str.97.

OD CETNJA DO STAMBOLA - SUDBINA JEDNOG NARODA NA PRELAZU VIJEKOVA - Prikaz knjige: Jovan Muhadinović, Osmansko poslanstvo i muslimani Crne Gore

Admir ADROVIĆ..... str.101.

OD STAGNACIJE DO PROGRESA - Prikaz knjige: Oded Galor, Putovanje čovečanstva: poreklo bogatstva i nejednakosti

Milan ŠČEKIĆ..... str.107.

IN MEMORIAM: NOVAK KILIBARDA (1934–2023)

Novica VUJOVIĆ..... str.113.

UPUTSTVA ZA AUTORE..... str.122.

Review

POJAVA ZNAČAJNE KNJIGE

Prikaz knjige: *Leksikon crnogorskih dinastija*, CANU, Podgorica, 2023, str. 416.

Ivan TEPAVČEVIĆ

University of Montenegro, Faculty of Philosophy - History department,

Danila Bojovića bb, Nikšić, Montenegro

e-mail: tepo40@t-com.me

Crnogorska akademija nauka i umjetnosti 2023. godine objavila je svoje novo leksikonsko izdanje – „Leksikon crnogorskih dinastija”. Riječ je o knjizi u kojoj je prvi put objedinjeno znanje o četiri crnogorske dinastije – Vojislavljevićima, Balšićima, Crnojevićima i dinastiji Petrović Njegoš, zbog čega se može reći da je ovaj *Leksikon* svojevrsan prilog CANU ideji identiteta i kontinuiteta kulture i državnosti Crne Gore.

U civilizaciji koja počiva na konceptu skladištenja znanja, kao što je slučaj sa našom civilizacijom, leksikon postaje ključni instrument pamćenja. Zato je leksikografski rad, u svakoj ozbiljnoj kulturi, posao od najvećeg značaja. „Leksikon crnogorskih dinastija” predstavlja unikatnu publikaciju u našoj historiografiji, djelo koje je važno, dobrodošlo i dragocjeno. Ovo je četvrti leksikon koji je za kratko vrijeme izašao iz štampe u izdanju Crnogorske akademije nauka i umjetnosti. Prije njega objavljeni su „Botanički leksikon Crne Gore”, „Leksikon diplomatije Crne Gore” i „Leksikon likovne umjetnosti Crne Gore”.

Izrada „Leksikona crnogorskih dinastija”, koji ima 211 odrednica, započela je u februaru 2020. godine, a okončana je sredinom 2022. godine. Glavni i odgovorni urednik *Leksikona* je prof. dr Živko Andrijašević, a članovi Redakcije su: akademik Đorđe Borozan, akademik Šerbo Rastoder, prof. dr Boris Vukićević, doc. dr Dragutin Papović i mr Milan Šćekić, kao sekretar redakcije, dok je u ime Leksikografskog centra CANU radom redakcije koordinirala mr Dragana Marinković-Dubljević. Cilj *Leksikona* je bio da sistematizuje znanja o četiri crnogorske dinastije kao i o njihovom vladarskom i državničkom nasljeđu, pojavama, događajima i ličnostima koje imaju veze sa njihovom vladavinom ili državničkom ličnošću. U *Leksikonu* su takođe pohranjena znanja o porijeklu crnogorskih dinastija, vladarskim ili političkim ličnostima sa kojima su crnogorski suvereni imali bliske rod-

binske ili političke veze, događajima od najveće važnosti za državničko djelovanje i položaj crnogorskih vladara, stvaralaštvu i djelovanju crnogorskih vladara, aktima koji određuju položaj vladarskih porodica, dinastičkim simbolima i titulama, dinastičkom nasljeđu i njegovoj savremenoj naučnoj i umjetničkoj percepciji. Ovaj sveobuhvatni pregled izuzetnog dinastičkog bogatstva temelji se na iskustvima generacija istraživača, novim saznanjima i savremenim naučnim pristupima.

Objavljivanjem ovog *Leksikona* CANU je odgovorila jednoj naučnoj i kulturnoj potrebi našeg društva, ali je istovremeno izdala rodni list našim dinastijama, stavljajući pečat prve nacionalne institucije nauke i kulture, na knjigu o njima. Sve do pojave ovog *Leksikona*, u crnogorskoj leksikografiji i historiografiji, nije postojala publikacija u kojoj su objedinjena znanja o crnogorskim dinastijama i njihovom nasljeđu, pa, shodno tome, nije bilo ni uzora koji bi ponudio rješenja i standarde koje bi trebalo uvažiti i unaprijediti prilikom koncipiranja ove knjige. Redakcija *Leksikona* ponudila je sopstvenu koncepciju za prezentaciju ove problematike, uvjerena da ova koncepcija zadovoljava osnovne principe koji se tiču problemske sveobuhvatnosti. Jedini nedostatak koji Redakcija nije mogla da prevaziđe, jeste oskudnost znanja o nekim članovima vladarskih porodica, koji su imali mnogo značajnije mjesto u svom vremenu nego što su ga imali i imaju u historiografiji. Dije lom i zbog nedostatka relevantnih izvora o njima i njihovom vladanju.

Četiri crnogorske dinastije, uprkos diskontinuitetu vladanja koji je postojao između njihovih epoha, stvarale su, uobličavale i unapređivale crnogorsku državnost i njen identitet, ostavivši nakon sebe istorijsko nasljeđe na kome počiva, i po kome se prepoznaje savremena Crna Gora. Iako odavno postoje dileme o važnosti koju jedna ličnost može imati u istoriji, davanje ovakvog značaja vladarima i vladarskim porodicama u istoriji Crne Gore, nije bez dobrog osnova, jer se oskudnost i zaostalost institucija ovdje uvijek nadomještala presudnom ulogom vladara.

Činjenica je i da smo pojavom ovog *Leksikona* dobili prvu publikaciju u kojoj su objedinjena znanja o četiri crnogorske dinastije: Vojislavljević, Balšić, Crnojević i Petrović Njegoš. Vojislavljevići, Balšići i Crnojevići vladali su Crnom Gorom (tada pod imenom Duklja i Zeta) od X do XV vijeka, dok je dinastija Petrović Njegoš bila na čelu Crne Gore od kraja XVII vijeka do 1918. godine. Dinastija Vojislavljević dala je jedanaest vladara, od kojih su trojica imala titulu kneza, a osam titulu kralja. Njihova vladavina počinje u drugoj polovini X vijeka, a okončava se krajem XII vijeka. Vojislavljevići izgrađuju nezavisnost na vojnim uspjesima i političkoj konfrontaciji sa jednom globalnom silom, kakva je tada bila Vizantijsko carstvo. Ova vladarska porodica dostiže političku važnost, kojom ubjeđuje papu da njenog dinasta prizna za kralja.

Dinastija Balšić vladala je od početka šezdesetih godina XIV vijeka do 1421. godine, a imala je pet vladara, koji su uglavnom koristili titulu „gospodar”. Silovitost kojom su Balšići oblikovali državnu teritoriju Crne Gore, objedinjavajući različite etničke i vjerske skupine u granicama Zete, svakako je neobična pojava u istorijskom trajanju ovoga prostora.

Od početka druge polovine XV vijeka počinje vladavina dinastije Crnojević. Dinastija je imala tri vladara, koji su, takođe, koristili titulu „gospodar”, i koja je završila svoje vladanje posljednjih godina XV vijeka. Kulturna misija Crnojevića obezbijedila je Crnoj Gori jedno od najznačajnijih vodećih mjesta u Južnih Slovena, koje se ogleda u stvaranju državnog identiteta, koji je kasnije preuzela novovjekovna crnogorska država i koji je i danas osnova savremenog državnog identiteta Crne Gore.

Četvrta crnogorska dinastija, Petrović Njegoš, vladala je Crnom Gorom duže od dva vijeka. U ovom periodu smijenilo se sedam vladara ove porodice, od kojih su petorica bili crkveni i državni poglavari sa titulom mitropolita, jedan je bio knjaz, a jedan knjaz i kralj. Da su iza čitave dinastije Petrović Njegoš ostale samo njihove knjige, a ne i druga brojna djela, bili bi znameniti. Zamislite jedan iskorak vladara, koji polovinom XVIII vijeka napiše istoriju svoje zemlje, sa namjerom da mu takva knjiga služi u političko-propagandne svrhe. Neobična je i njihova zamisao da naprave državu od plemenskih oblasti i da sjećanje na državu Crnojevića, a ne ideju vjere ili nacije, učine faktorom državne integracije. Ideja državne integracije Crne Gore na osnovu svijesti o nekadašnjoj državi počela je da se realizuje prije ujedinjenja Italije. Knjaz Danilova Ivanbegovina je starija od tog događaja.

U crnogorskoj historiografiji crnogorske vladarske porodice i vladari odavno su predmet zanimanja, najprije u formi nacionalno-romantičarskih, svečarskih i glorifikatorskih publikacija, pa tek kroz naučno-istraživačke članke i monografije, u kojima su sudovi o njima formirani na osnovu diktata istorijskih izvora. Sa razvojem naučne historiografije, crnogorski istoričari su nastojali da saopšte opštu ocjenu o njihovom značaju i državničkim učincima, ali i da odrede značaj svakog od vladara unutar vladarske porodice, potirući vrednovanja koja su počivala na ličnim afinitetima istoriografa, njihovim ideološkim opredjeljenjima, ali i na namjeri da se ugodi aktuelnom društvenom ambijentu ili interesima vladajuće politike. Nažalost, ni do naših dana takva vrednovanja nijesu sasvim prestala, iako postoji veliki broj naučnih radova i istorijskih izvora koji predstavljaju korektivni faktor za takva stanovišta. Naime, u dijelu naše historiografije, ali i u nekim inostranim, postoji mišljenje da crnogorske dinastije primarno ne pripadaju istorijskom nasljeđu Crne Gore već su prvenstveno dio istorije jednog naroda i isključivo njegovog državnog nasljeđa. Ovakve koncepcije temelje se na stanovištu da je prostor Crne Gore samo dio etničkog i državnog prostora jednog naroda, čiji najveći dio živi izvan Crne Gore, i da ovaj prostor ne posjeduje posebnost koja bi ga učinila samostalnom istorijskom pojavom. Shodno tome, osporava se određenje da su Vojislavljevići, Balšići, Crnojevići i Petrovići Njegoši crnogorske dinastije, jer su, navodno,

vladari ovih dinastija pripadnici etničke skupine, odnosno, naroda, čiji većinski dio živi izvan Crne Gore. Naravno, utvrđivanje etničke ili narodnosne pripadnosti nije jednostavan zadatak, posebno kada o tome nema pouzdanih podataka ili kada je dinastija neslovenskog porijekla, poput Balšića, ali je činjenica da dinastije mogu vladati različitim narodima, ali samo jednom državom, barem kada je u pitanju njihova vrhovna vlast. Polazeći od takvog stanovišta, jedino je bilo opravdano da se uz naziv dinastije koristiti pridjev izveden na osnovu imena države kojom vlada ili kojoj pripada. Zbog toga su Vojislavljevići, Balšići, Crnojevići i Petrovići Njegoši crnogorske dinastije i zbog toga je ova publikacija naslovljena – “Leksikon crnogorskih dinastija”. Vjerujemo da će ovakvim definisanjem četiri crnogorske vladarske porodice, naša stručna i laička javnost sa potpunim uvjerenjem moći da prepozna da se crnogorske dinastije nalaze u temeljima naše državnosti i glavnom toku našeg historijskog identiteta.